

Kulturhistorisk rapport

Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Nysum Grusgrav II

Udgravning af gravhøjen Bregnehøj fra
ældre bronzealder samt

bebyggelsesspor fra yngre bronzealder

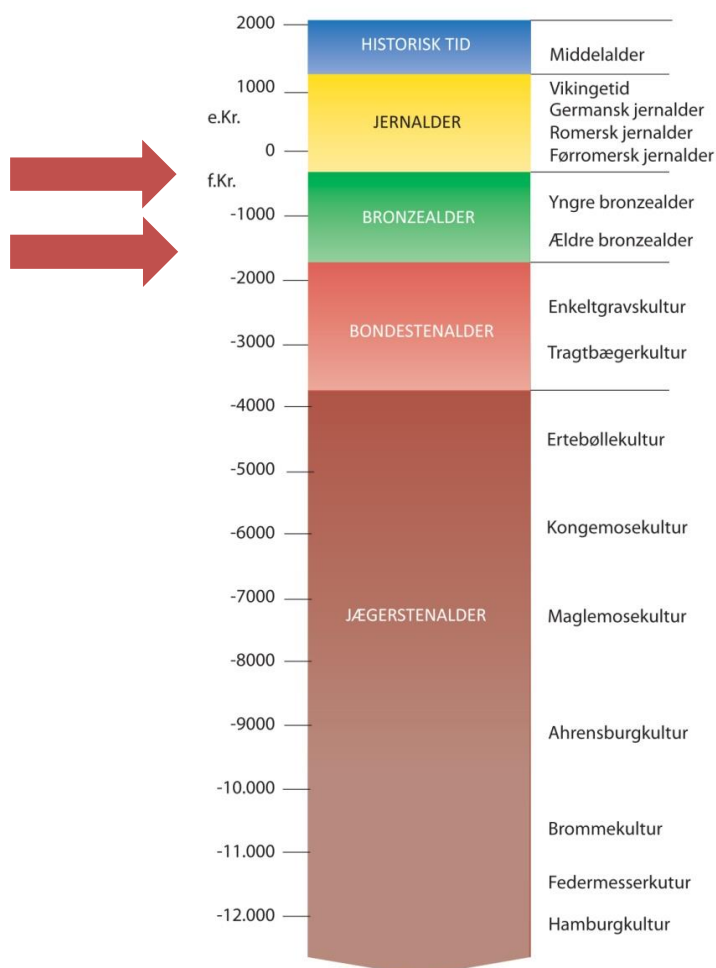
J.nr. ÅHM 5692

Udgravning august/september 2016.

Rapport udfærdiget af: arkæolog Karen Povlsen

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	2
Undersøgelsens resultater	4
Sammenfatning og perspektivering	6
Hvis du vil vide mere	6
Udgravningsdata.....	7

Indledning

Gravhøjen Bregnehøj, der findes mellem Nysumgårdvej og Kraghøjvej ca. 800 m syd for Nysum, har op til for mindre end 100 år siden ligget som et markant monument i landskabet. I 1944 blev en grav undersøgt midt i højen af en lokal amatørarkæolog. Gravhøjen er ikke fredet, og senere tiders dyrkning har slidt betydeligt på den. I forbindelse med planlagt grusindvinding på stedet blev Nordjyllands Historiske Museum kontaktet af Colas A/S, og en arkæologisk forundersøgelse efterfulgt af en egentlig udgravning af højen blev sat i værk. Undersøgelserne viste, at højen var bygget op i to faser: Først en høj med diameter på 9-12 m, der blev dateret til 1600-tallet f. Kr. Herefter en større høj med diameter på ca. 20 m. Til denne anden højfase hørte den grav, der blev undersøgt i 1944.

Desuden afslørede undersøgelserne en hustomt fra yngre bronzealder ca. 80 m øst for gravhøjen.

Undersøgelsens baggrund

Museet blev kontaktet af Colas A/S, der skulle i gang med at udvide deres grusgrav syd for Nysum.

Udvidelsen af grusgraven ville fjerne resterne af gravhøjen Bregnehøj og hvad der ellers måtte være af skjulte fortidsminder på det berørte areal.

Før nærværende udgravning indledtes, fandtes allerede en del oplysninger om gravhøjen Bregnehøj. I 1898 købte Moesgård Museum et bronzesmykke fra vikingetid, der var fundet i en høj uden for Nysum. Den lokale amatørarkæolog, Regnar Pedersen, henvendte sig til Museet i 1952 og oplyste, at smykket skulle være fra Bregnehøj.

I 1944 havde samme Regnar Pedersen undersøgt en centralgrav med egekiste i højen.

I 1982 havde arkæologer fra Aalborg Historiske Museum blotlagt 7 m af randstenskæden i højens vestside. Højen var således aldrig blevet fuldstændig undersøgt, men optegnelserne antydede, at der kunne være begravelser fra både bronzealder og vikingetid på stedet. Ydermere afslørede den arkæologiske forundersøgelse, at der var rester af den tørv, som højen oprindeligt var blevet opbygget af, bevaret.

Lokalområdet i oldtiden

Som det er typisk for bronzealderens gravhøje, lå det berørte område højt og markant i terrænet, med vid udsigt ud over det omgivende landskab. Ved Nysum danner en langstrakt, smal og på stedet ret dyb ådal, rammen om flere bronzealderhøje i landskabet. Netop på dette sted i det nord-syd gående dalstrøg udspringer både Lindensborg Å og Simested Å med under hundrede meters mellemrum og løber i hver sin retning. Åløbenes udspring ligger kun omtrent 500 m nordvestligt for Bregnehøj, og der er ingen tvivl om, at vandskellet her har været af stor betydning for samfærdslen gennem hele forhistorien.

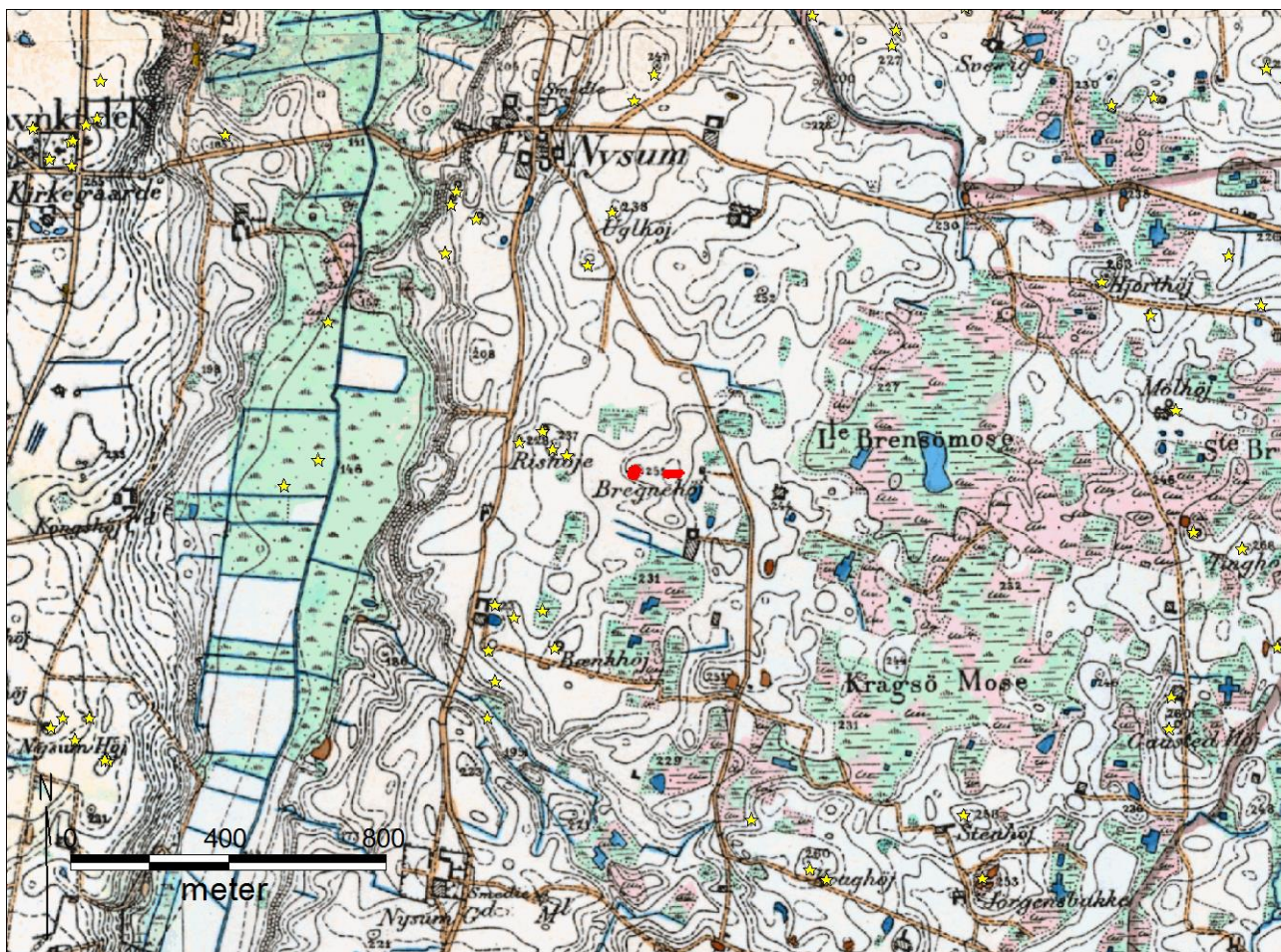

Fig. 1. Udsnit af kort fra sidste halvdel af 1800-tallet. Kortet er tegnet med højdekurver, så man kan se det dramatiske fald ned mod ådalen i venstre side. Midt i billedet ses udgravningen markeret med to røde pletter. Den venstre er gravhøjen, mens den højre er hustomten. Kendte fortidsminder er markeret med gule stjerner. De fleste af disse er gravhøje, og størstedelen af gravhøjene må antages at være fra ældre bronzealder.

I Kulturstyrelsens database 'Fund & Fortidsminder' og på ældre kort er det muligt, at få et indtryk af hvordan sten- og bronzealderens høje har ligget tæt ved begge ådalens kanter. At begrave sine døde i høj var en skik, der brugtes gennem flere perioder af forhistorien, og det kan således være vanskeligt, at tidsfæste en gravhøj, hvis der ikke kendes fund herfra. Det kan dog formodes, at størstedelen af gravhøjene i området ved Nysum stammer fra den ældre bronzealder, hvor højbyggeriet toppede og hvor højene netop anlagdes højt og markant i landskabet.

Undersøgelsens resultater

Ved udgravningens start fjernedes mulden med gravemaskine over det meste af højen og et stykke uden omkring. Midt på højen lod vi mulden stå i en stribe på en meters bredde fra nord mod syd. Dette lod os se højens profil. Højen var bygget op af græstørv. I profilen kunne man endnu se aftegninger af de enkelte tørv. Nordvestligt i højen fandtes rester af to randstenskæder, og det viser, at højen er opbygget i to faser. Først har man bygget en høj hvor én person blev begravet. Et stykke tid efter har man begravet en anden person i samme høj, og bygget højen større. I profilen var der bevaret tørveopbygning i en diameter af ca. 9 m. Dette viser muligvis udstrækningen af den første høj, selvom den tilhørende randstenskæde ser ud til at have haft en lidt større diameter. Midt under højen fandtes et stolpehul, som har været anvendt som centerpunkt, da man målte ud til anlæggelsen af den første høj. Der blev taget jordprøver fra dette stolpehul, og trækul herfra blev dateret med kulstof 14 metoden. Dette viste at den første høj sandsynligvis blev opført i 1600-årene før Kristi fødsel. Dette placerer den første fase af Bregnehøj i den tidlige ende af den periode, hvor der blev bygget mange gravhøje i ældre bronzealder. Desværre fandt vi ikke spor efter selve begravelsen i første højfase.

¹⁴C-analyse

Kulstof-14 bruges til at tidsbestemme eller datere organisk materiale, altså materiale fra mennesker, dyr og planter.

Kulstof (C) er et grundstof, der indgår i alle levende organismer. ¹⁴C har de samme egenskaber som almindeligt kulstof (¹²C), men er radioaktivt. Når en organisme, fx et menneske dør, mindskes antallet af C-14 atomer i det døde menneske derefter langsomt, eller henfalder som det kaldes. Ved at måle den mængde af ¹⁴C, der er tilbage i et materiale, kan man derfor regne ud, hvor gammelt det er.

¹⁴C-analyserne udføres af fysikere, som modtager de materialer, der udvælges fra forkullet materiale - oftest fra makrofossil-analyser.

Gravhøj

En gravhøj er, som navnet antyder, en grav med en høj bygget af jord eller græstørv over. Gravhøje kan endnu ses overalt i landskabet.

Gravhøjene kan være fra bondestenalderen (3.900-1.700 f.kr.) og rumme en storstensgrav, hvor man har genbrugt graven gennem lang tid. Højen kan også rumme en grav fra bronzealderen (1.700-500 f.kr.), hvor man byggede mange gravhøje, fordi der kun er én grav i hver høj. Mest kendt blandt bronzealderens gravhøje er nok Egtvedpigens grav.

I yngre bronzealder og længere op i tid genbrugte man gravhøjene til at grave sine gravurner ned i kanterne af, og i vikingetiden (750-1.050 e.kr.) begyndte man igen at bygge gravhøje til de rigestes begravelser.

Fra anden højfase var der til gengæld bevarede rester af gravlæggelsen: Lidt sydøst for højens midte fandtes en stensætning, der i sin tid har støttet en kiste lavet af en hel egestamme. Det er samme slags egekiste som Egtvedpigens var lagt til hvile i. Udgravningen viste, at det var samme grav, som var blevet undersøgt af amatørarkæologen Regnar Pedersen i 1944. Heldigvis havde han ikke ødelagt stensætningen under sin undersøgelse, og den kunne derfor dokumenteres med moderne teknologi under udgravningen i 2016. Fra anden højfase var der bevaret mere af randstenskæden end fra første højfase, men stadig ikke mere end ca. 10 m. I forbindelse med undersøgelsen i 1944, havde Regnar Pedersen opmålt randstenskæden til anden højfase, som stadig må have stået synligt omkring højen. Han

Fig. 2. Rester af de to randstenskæder og stentæppet i højens nordvestlige del. Arkæologen står ved randstenene fra første højfase.

hjælpe os med at belyse, hvad dette stentæppe havde været brugt til. Resterne af et lignende stentæppe fandtes også i ringgrøften på højens sydøstside.

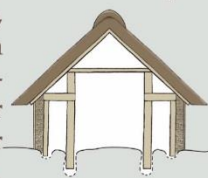
Anden højfase var altså noget større, men, efter de bevarede rester at dømme også mere komplekst, gravanlæg en første højfase. Desværre betød den tidligere udgravning, at det var stort set umuligt at datere anden højfase, og vi kan således ikke vide, hvor lang tid, der er gået, fra man byggede den første høje, til man valgte at opføre et større og mere komplekst monument for en ny afdød, men et forsigtigt gæt ville lyde på mellem 100 og 300 år.

Omkring 80 m øst for Bregnehøj fandtes en hustomt af et treskibet langhus, samt spor efter store huller, hvor der er blevet gravet ler op. Potteskår fra hullerne fortæller os, at de blev gravet på overgangen mellem bronze- og jernalder. Hustomten skal sandsynligvis dateres til samme tidsrum. Da har gravhøjen allerede været mere end 500 år gammel, men har selvfølgelig stået som et pejlemærke i landskabet. Ofte ser man begravelser fra yngre bronzealder og jernalder i kanten af ældre gravhøje. Vi fandt dog ingen spor af, at folk, der boede i det treskibede langhus nær Bregnehøj havde begravet deres døde i højen. Udgravningen kunne heller ikke afsløre, hvor vikingetidssmykket, der blev solgt til Mosegård Museum i 1898, oprindeligt skulle være fundet.

noterede at den var 21 m i N-S gående retning, og 18 m i Ø-V gående retning. Udgravningen i 2016 viste, at der uden for denne randstenskæde har været en grøft hele vejen rundt om højen. En sådan grøft kaldes en ringgrøft. Ringgrøften har haft en diameter på ca. 23 m. På vestsiden af højen var der lagt et stentæppe i ringgrøften. Den bevarede del af dette stentæppe var ca. 4 m langt og ca. 1 m bredt. Vi fandt desværre intet, der kunne

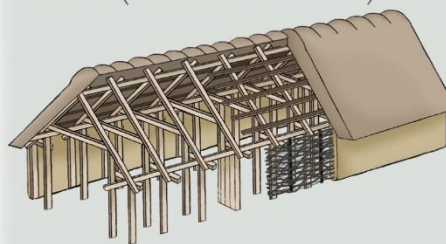
Det treskibede hus

I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, placeret ned igennem husets midte. Hustypen kaldes treskibet, da det i tværsnit kan opdeles i tre dele - mellem og på hver side af de to rækker tagbærende stolper.

Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - som skillevægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejds- og opbevaring. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftest med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede huse bygges i det meste af bronzealderen, jernalder og vikingetid - samlet en periode på omkring 2000 år (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.).

Sammenfatning og perspektivering

Udgravningen har vist, at gravhøjen Bregnehøj var opbygget i to omgange, og at den første højfase dateres til den tidlige del af højbyggeriet i ældre bronzealder. Hvornår den større anden højfase blev føjet til, kunne desværre ikke fastslås.

At opføre en gravhøj var en bekostelig affære. Der skulle skaffes tørv i store mængder, tørvene skulle transporteres til stedet, og lægges på den rigtige måde, der har sikret at højen er blevet stående i årtusinder. Profilen gennem højfylden viste, at højen var bygget op af tørv, der var lyse på undersiden. Dette fortæller, at der ikke var tale om mosetørv, men græstørv. Man har altså fjernet mulden fra store områder af det veldrænede landbrugsjord på moræneknolden, frem for at hente tørvene i de omgivende moser. Det var selvfølgelig lettere at transportere tørv fra nærområdet. Til gengæld har det taget tid, inden områderne, hvor græstørven var fjernet og undergrunden blottet, kunne bruges til landbrug igen.

Nyere forskning viser, at bronzealderens høje blev opført i sektioner, der hver ser ud til at være lavet af forskellige arbejdssjak. Man formoder derfor at et antal gårde i området bidrog med tørv og arbejdskraft. Opførelsen af en gravhøj har været en stor begivenhed i lokalsamfundet.

Skikken med at opføre gravhøje var i ældre bronzealder et udbredt fænomen i Nordeuropa. Således indgik beboerne i Nysum-området i en udbredt tradition, og man har deltaget aktivt i de netværk, der forbandt store dele af Europa.

Mere end 500 år senere, i yngre bronzealder, valgte en husholdning at slå sig ned lidt øst for Bregnehøj. Det ser dog ikke ud til at de benyttede gravhøjen til at begrave deres døde, selvom dette ikke var usædvanligt på den tid.

Bronzealder

Metallet bronze lægger navn til den tidsalder, der tog sin begyndelse i Danmark omkring år 2000 f.Kr. Mennesket havde fundet ud af, at tin og kobber kunne smeltes sammen ved høje varmegrader. Det blev til en legering, som var et nyt sejt materiale, der kunne formes langt mere alsidigt end flinten og stadigvæk måle sig med sten i hårdhed. Dertil var det et fantastisk smukt materiale, som hurtigt blev eftertragtet til våben, redskaber og smykker. I bronzealderen blev sværdet opfundet, og hesten blev en integreret del af husdyrene.

Tin og kobber fandtes kun enkelte steder i Europa, og hvis man ville fremstille bronzesager var det nødvendigt at skabe handelskontakter på tværs af Europa. Handlen med bronzen åbnede op for handel med mange forskellige eksotiske varer. Og mindst lige så vigtigt var de nye tanker, ideer og livssyn, som blev skabt, når fremmede folk rejste og opdagede nye skikke og oplevede, hvordan andre under fremmed himmelstrøg levede, troede og døde. De mange kulturmøder i bronzealderen satte også sit præg på samfundet i Norden.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværk:

Danmarks Oldtid, Bronzealder 2.000-500 f.Kr. af Jørgen Jensen, 2002, Gyldendal.

Nordjyllands
Historiske Museum

Nysum Grusgrav II

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. ÅHM 5692
- Fund & Fortidsminder: 120810 sb 51 og 155
- Kulturstyrelsen jnr. 15/00512
- Bygherre: Colas A/S
- Undersøgt areal: 18.827 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Museumsinspektør Lone Andersen
 - Arkæolog Karen Povlsen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

